

CLIO MŰHELYTANULMÁNYOK

2019/7. SZÁM

A TÁPIÓSÜLYI CIVIL INTERNÁLÓTÁBOR
OLASZ VONATKOZÁSAI
(1915–1918)

SOMOGYI LÁSZLÓ

Főszerkesztő:
Gellért Ádám

Szerkesztőbizottság:
Bödök Gergely
Fóris Ákos
Gellért Ádám

Felelős szerkesztő: Bödök Gergely

© Somogyi László
© Clio Intézet, 2019

A kiadvány az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával jelenik meg.

Kiadó: Clio Intézet

Felelős kiadó:
Clio Intézet Nonprofit Kft.
1145 Budapest, Mexikói út 47/A. fszt. 2.

ISSN 2630-8967
<https://www.clioinstitute.hu/muhelytanulmanyok>

Borítókép: Barakktábor, 1907. Kucza Péter magángyűjteménye. Katus Norbert – Kucza Péter: *Ahogyan nagyszüleink látták. Képek Tápiósüly és Tápiósáp múltjából.* Süllysáp, Süllysáp Nagyközség Önkormányzata, 2013. 45.

CLIO INTÉZET
BUDAPEST

www.clioinstitute.hu
www.facebook.com/clioinstitute

TARTALOMJEGYZÉK

- 4 BEVEZETÉS
- 6 AZ IRREDENTIZMUS KEZDETEI
FIUMÉBEN ÉS A GIOVINE FIUME
MOZGALOM
- 8 AZ INTERNÁLÁS, MINT
KÖZBIZTONSÁGI INTÉZKEDÉS
- 10 TÁPIÓSÜLY MEGNYITJA KAPUIT
- 13 AZ OLASZ ÁLLAMPOLGÁROK ÉS A
FIUMEI OLASZOK INTERNÁLÁSA
- 15 AZ OLASZ CIVILEK ÉLETE A
TÁPIÓSÜLYI TÁBORON BELÜL
- 20 A TÁBORBAN ELHUNYTAK
SZÁMÁNAK KÉRDÉSE
- 24 ÖSSZEGZÉS
- 26 FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS
IRODALOM

1. Bevezetés

Az olasz történeti szakirodalom Fiume első világháború alatti történetével foglalkozó részében gyakran felbukkan a tápiósülyi civil internálótábor, ahol 1915 és 1918 között több száz olasz állampolgárt, illetve fiumei olasz nemzetiségű magyar állampolgárt tartottak fogva a magyar hatóságok. Az olasz szakirodalom több esetben megemlíti a kiskunhalasi gyűjtőtábor is, mint – a tápiósülyi mellett – az olasz internáltak szenvedéseinek és halálának helyszínét.¹ Ezeket az adatokat, illetve a halálozással kapcsolatos számokat a magyar kutatók is átvették, írásaikban visszaköszönnek.²

Úgy tűnik, hogy a világháborúk veszteségeivel, illetve emlékezetkultúrájával foglalkozó olasz történészek komoly figyelmet szenteltek azoknak a fiumei és nem fiumei olaszoknak, akik az első világháború alatt a kiskunhalasi, de főleg a tápiósülyi táborban raboskodtak vagy meghaltak.³ A témával foglalkozó egyik legismertebb történész, Amleto Ballarini 1985-ben írt munkájában hívta fel a figyelmet az olasz történelem eme elfelejtett szegmensére. Munkájában hangsúlyozta, milyen fontos lenne, hogy a tápiósülyi olasz áldozatok se kapjanak kevesebb figyelmet és megemlékezést a második világháború vagy más korszak olasz halottaitól.⁴ Ballarini véleményét más olasz történészek is osztják. Így Francesco Lamendola, aki szerint az olasz emlékezetkultúrában a tápiósülyi internálótáborban meghalt olasz személyek – annak ellenére, hogy több munkában is szóba kerül a sorsuk – nem kapták, illetve kapják meg a kellő figyelmet.⁵ Lamendola a tápiósülyi olasz tragédiát is az „elhallgatott”, de legalábbis – a maga teljességében – kibeszéletlen olasz történeti tragédiák közé sorolta.

A táborokban elhunytak számának tekintetében eltérő számokat adnak meg az ezzel foglalkozó kutatók. A Fiumével foglalkozó magyar munkák közül Fried Ilona 140 főnyi halotról tesz említést. A szerző megemlíti, hogy Kiskunhalasra és Tápiósülyre internálták a városból a „gyanús” személyeket, akik közül 140 fő Tápiósülyön meghalt a járványok és az alultápláltság következtében.⁶ Ahogy már korábban említettem, Tápiósüly a táborban elhunyt olasz civil áldozatok révén a háborús emlékezetkultúrában is helyet kapott. Ennek

---

¹ Stelli, 2015: 187.

² A fiumei olaszok internálásáról említés szintjén, konkrét számok nélkül megemlékezik még Ordasi, 2018: 28.

³ Így tesz például Silvino Gigante, aki 1928-ban kiadott könyvében megemlékszik a fiumei hazafiak elhurcolásáról Magyarországra, név szerint is megemlítve Tápiósülyt és Kiskunhalast. Gigante nem ad meg pontos számot, pusztán annyit közöl, hogy az internáltak közül a tápiósülyi és a kiskunhalasi táborban sokan meghaltak a nélkülözések és a járványok következtében. Gigante, 1928: 163–164.

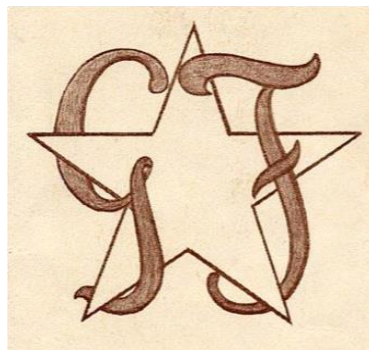
⁴ Ballarini, 1985: 9–10.

⁵ Lamendola, 2015.

⁶ Fried, 2001: 118. Szükséges megjegyezni a szerző a közölt adatokat nem látta el lábjegyzettel, így állításai sajnálatosan ellenőrizhetetlenek.

szép és megható megnyilvánulása volt az az emlékmű, amelyet a helyi önkormányzat és a Fiumei Tanulmányok Társasága⁷ 1996-ban közösen állított a süllysápi temetőben, annak a 149 fiumei állampolgárnak az emlékére, akik e tábor területén lelték halálukat az első világháború alatt. Ettől valamivel kevesebb, 129 fiumei áldozatot említ a település történetét feldolgozó, és az első világháború 100. évfordulójára kiadott helytörténeti munka.⁸

Az olasz nyelvű, tudományos igényű munkák szerzői közül Giovanni Stellit kell megemlíteni, aki úgyszintén 149 halottról tesz említést.⁹ A Rodolfo Decleva által írt, Fiume történetével foglalkozó helytörténeti kiadványban foglaltak szerint is 149 fiumei személy halt meg a táborban az alutápláltság, a kolera és a hideg miatt.¹⁰ A kutató az általa közölt számot feltehetően Stelli munkájából vette át. A már említett Francesco Lamendola 177 főre becsüli a táborban elhunyt olaszok számát.¹¹ A Kiskunhalasra telepített olaszokról Végső István – elsősorban a település történetével foglalkozó – kutatásai révén értesülhetünk. Becslése szerint 10–50 olasz származású internált élt a településen az első világháború alatt, akiket többnyire magánháznaknál szállásoltak el. 1917-ben az internáltak száma 47 volt a településen, akik közül 9 nő volt. Egy, ez év februárjában keletkezett lista szerint 15 fiumei olasz volt Kiskunhalason rendőri őrizet alatt. Végső István vizsgálatai szerint Tápiósülyel ellentétben, Kiskunhalason 1914 és 1918 között egyetlen olasz származású vagy fiumei olasz személy sem hunyt el.¹² Kiskunhalasra egyébként a Giovine Fiume mozgalom 16 tagját internálták, közöttük Luigi Cussart és Attilio Depolit.¹³

A Giovine Fiume jele¹⁴

⁷ A Társaságot (olaszul La Società di Studi Fiumani) 1923-ban alapították abból a város történetének kutatása céljából. Első elnöke Guido Depoli volt. A Társaság működése során több alkalommal szünetelt, 1960-ban azonban Rómában újjáalakult. Lásd.: Fiume: una città di frontiera.

⁸ Katus–Kuczsa, 2013: 51.

⁹ Ez a szám véleménye szerint a fogva tartott olaszok 20%-a volt. Stelli, 2015a: 178.

¹⁰ Decleva, 2014: 15. A város száz évét röviden ismertető munka tévesen a kolera jelöli meg a legfőbb halálókként. A kiütéses tífusz volt, amely 1917 februárja és májusa között több mint ezer internált civil halálát okozta.

¹¹ Lamendola, 2015.

¹² Végső, 2010: 82–84.

¹³ Stelli, 2015: 187.

¹⁴ Fiume: una città di frontiera.

Jelen munka középpontjában azok az olasz állampolgárok és olasz nemzetiségű fogva tartottak állnak, akik 1915 és 1918 között a tápiósülyi civil internálótábor foglyai voltak. A tanulmány elején arra a kérdésre keresem a választ, hogy Fiume esetében miért internálták őket a magyar hatóságok annak ellenére, hogy magyar állampolgárok voltak. Ezután szeretném röviden bemutatni a táborban, illetve a településen rendőri őrizet alatt élő olaszok helyzetét, körülményeit, illetve megkerülhetetlen pont a tábor infrastruktúrájának bemutatása és kialakításának menete. A tanulmány súlyponti kérdése az itt őrzött olaszok veszteségeinek számbavétele. Ennek során a feltárt dokumentumok vizsgálatával és összevetésével szeretnék kísérletet tenni a tábor területén elhunyt olasz származású személyek számának meghatározására. Ezen belül a fiumei halottak viszonylatában megvizsgálom a magyar és az olasz tudományos gondolkodásban jelen lévő különböző halálozási számokat és kísérletet teszek a táborban elhunyt fiumei illetőségű halálos áldozatok számának pontosabb megadására is. Nem képezi részét a tanulmánynak Fiume közjogi változásainak ismertetése, az egyes irredenta, nacionalista csoportok, pártok vagy politikusok mélyreható bemutatása. Ezek pusztán olyan mértékben kerülnek említésre, amennyiben azt a tanulmányban leírtak jobb megértéséhez elengedhetetlennek gondolom.

2. Az irredentizmus kezdetei Fiumében és a Giovine Fiume mozgalom

Fiume rövid történetét tekintve 1466-ban került a Habsburgok birtokába, ebben az időben Belső-Ausztria részét képezte. 1717-től szabad kikötő volt, 1776-ban Horvátországhoz csatolták oly módon, hogy azt horvát tanács útján valójában magyar tanács igazgatta. 1779-ben Mária Terézia rendeletével a magyar korona része (*corpus separatum*) lett, amit a magyar országgyűlés törvényre is emelt 1807-ben. A város 1848 és 1868 között Horvátországhoz, majd 1868-tól ismét Magyarországhoz került. 1867-től Andrássy miniszterelnök kinevezett kormánybiztos segítségével kívánta igazgatni a várost. A területet a magyar köznyelv Tengermellékként tartott számon és Fiume városán kívül annak közvetlen környezetét is magába foglalta. Területe 21 négyzetkilométer, lakosainak száma az 1910-es népszámlálás adatai szerint 49,806 fő (48,6% olasz, 25,95% horvát, 13,04% magyar, 5,08% szlovén, 4,65% német, 2,68% egyéb) volt.¹⁵ A város olasz polgársága ragaszkodott az 1848 előtti kiváltságokhoz, a nyelvi és közigazgatási autonómiához a magyar kormány felügyelete alatt is. Ez ellen a magyar kormánynak sem volt ellenvetése, mert komoly szerepet szánt Fiumének, mint a tengeri kereskedelem csomópontjának.¹⁶

---

¹⁵ Szíjj, 2000: 664.

¹⁶ Bán, 1989: 136.

Nem lehet teljes mértékben megérteni a magyar (és osztrák) hatóságoknak a fiumei olaszokkal szemben a világháború alatt tanúsított szigorú bánásmódját, ha röviden nem tekintjük át a korszak „izmusai” közül az egyik leginkább pregnánsan jelen lévő irredentizmus lényegi elemeit.¹⁷ Az irredentizmus, ez a sajátosan olasz eredetű politikai irányzat, a 19. század utolsó negyedében Olaszország-szerte jelentős támogatottsággal rendelkezett.¹⁸ Az olaszokat egy országban egyesíteni kívánó, 1878-ban a Depretis-kormány alatt megalakuló Italia Irredenta mozgalom több volt pusztán politikai mozgalomnál. Sokkal inkább egy ideaként értelmezhető, amit több pán-olasz csoport egymástól függetlenül hangoztatott. Az irredenta mozgalom célja valamennyi olaszok lakta terület egyesítése volt azzal az elgondolással, hogy Olaszországnak el kell érnie „természetes határait”, magyarán minden olyan területre igényt tartott, amelyen olaszok éltek. Az *Italia Irredenta* vélt vagy valós területi követeléseit általában történelmi és/vagy etnikai alapon kívánta igazolni. Az eszme gondolatisága alapvetően nem erőszakos úton kívánta megvalósítani ezt az egységet, ám tagadhatatlanul hatással volt az olasz politika azon döntésére, hogy Olaszország belépett az első világháborúba.¹⁹

Az említett politikai és szellemi áramlatok a 19. század végén kezdetek tért hódítani Fiumében. Elsősorban a diákok között jelent meg az irredentizmus és a nacionalizmus eszméje, akik közül főleg azok a tették magukévá, akik a bécsi vagy grazi egyetemen tanultak együtt a Venezia Giuliai és Trentino tartományokból származó diáktársaikkal.²⁰ A mozgalom – amely rövidesen áttért a középiskolai diákokra is – nevet 1906-ban kapott, de csak 1907-ben vált teljes körűvé a mazziniánus hagyományokat²¹ követő Giovine Fiume (Ifjú Fiume) elnevezés. A mozgalom alapító tagjai Luigi Cussar, Egisto Rossi, Gino Sirola, Emilio Marcuzzi voltak. Jelképes tett volt, amikor 1908-ban a tagok más, Trentoból, Dalmáciából, az Isztriáról és Triesztből származó irredentákkal közösen elzarándokoltak Ravennába, Dante sírjához, ahol a nagy költő isteni színjátékából származó részeket szavaltak és énekeltek. A résztvevők a zarándoklattal az egységes olasz haza ideáját kívánták kifejezni. A szervezet újságja, a *La Giovine Fiume* volt, amely hangvételében az Olaszországhoz

---

¹⁷ A Monarchia nyugati felét alkotó Ausztriában szintén szigorú elbánásban részesültek a „belföldi” olaszok. Jelentős számú olaszt őriztek például a katzenauai internálótáborban.

¹⁸ Maga a szó is olasz eredetű, jelentése: „meg nem váltott.” Bán, 1989: 212.

¹⁹ Stibbe, 2018; Sotirović, 2018; Bán, 1989: 212.

²⁰ Fried, 2010: 118. A szerző Gigante 1928-ban megjelent munkáját vette alapul.

²¹ A fogalom Giuseppe Mazzini (1805–1872) itáliai politikus, filozófus, forradalmár nevéből ered. Mazzini az egységes Olaszország megteremtésének híve volt. Először a carbonari-mozgalomban tevékenykedett, majd ebből kiábrándulva 1831-ben létrehozta a *Giovine Italia* mozgalmat. Az egység megteremtéséhez alkalmazott politikai módszereit illetően a kettősség jellemezte: egyfelől a politikai és sajtónyilvánosság vállalása, másfelől a terrormódszereket sem megvető, helyi felkelések gyakorlata. Mazzini politikai programjának társadalmi pillérei a nemesség alsóbb rétegei, a polgárság és a városi értelmiség voltak. Csorba, 2008: 32.

csatlakozás igényét helyezte előtérbe. A Giovine Fiume működése felkeltette a magyar kormány figyelmét, amely 1912-ben államellenesnek nyilvánította és betiltotta, így ettől kezdve illegálisan működött tovább.²² A kormány potenciális veszélyforrásként tekintett a mozgalomra és annak követőire, így amikor 1915 májusában Olaszország hadat üzent a Monarchiának, a hatóságok elkezdtek a szervezet vezetőinek és tagjainak összegyűjtését, rendőri felügyelet alá helyezését és internálását.

3. Az internálás, mint közbiztonsági intézkedés

Az első világháború alatt a szembenálló felek a hadüzenetek pillanatában területükön tartózkodó és velük ellenséges viszonyba kerülő államok állampolgárait gyűjtőtáborokba zárták. Ez az intézkedés elsősorban azokra a férfiakra vonatkozott, akik katonai szolgálatra alkalmasak voltak. A háború alatt az internálás intézménye finomodott: létrejött a fogva tartás egy enyhébb formája, a rendőri felügyelet. Ebben az esetben a hatóság kényszerlakhelyre utasíthatta az illető külföldit, de meghagyhatta korábbi lakhelyén is azzal a kikötéssel, hogy ellenőrzésképpen meghatározott módon és időben jelentkeznie kellett a hatóságnál.

A fogva tartás súlyosabb formája a zárt internálótábor volt. Ide kerültek azok a személyek, akinek magatartása a hadviselés szempontjából, továbbá a közrendre, a közbiztonságra vagy az állam érdekeire aggályosnak minősült.²³ Az internálás az állam szempontjából veszélyesnek minősített, de bűncselekményt el nem követett személyek kényszerlakhelyre vagy táborokba zárását elrendelő és végrehajtó közigazgatási eljárás, az internált pedig bírói ítélet nélkül rendőrhatalósági felügyelet alá helyezett személy.²⁴ A gyakorlatban a zárt táboron kívül való lakhatás tilos volt azoknak, akiket kémkedés vagy államellenes izgatás gyanújával internáltak. A vonatkozó belügyminiszteri rendelet értelmében az állam érdekeinek, a közbiztonságnak és a közrendnek a hadviselés szempontjából való veszélyeztetése esetén a „problémásnak” tekintett személyeket kitiltással, rendőri felügyelet alá helyezéssel vagy őrizetbe vétellel lehetett súlytani.²⁵ Ez utóbbi alkalmazását a gyakorlatban jól mutatta éppen az Olaszország hadüzenete utáni differenciáltabban végrehajtott internálási hullám. E szerint a 18–50 év közötti férfiakra

---

²² Fried, 2010: 119.

²³ 10962/1915. B.M. rendelet. I. fejezet 1. §. (A rendőri felügyelet alá helyezésnek és az őrizet alá vételnek szabályozásáról). *Belügyi Közlöny*, 1915. április 18., 379–384. A háborút megelőzően és a háború alatt több rendelet született az internálás módjáról és arról, milyen okokból kell civileket internálni. Azonban az internálás kivitelezése és az internálandók körének legteljesebb kimunkálása az idézett rendeletben jelent meg.

²⁴ Szíjj, 2000: 307.

²⁵ Szikinger, 2012.

vonatkozott, továbbá azokra, akik korukra való tekintet nélkül katonai rangot viseltek az ellenséges ország hadseregében. Elviekben ez alól kivételt képeztek azok, akik már hosszabb ideje az ország területén tartózkodtak és állampolgári hűségükhöz nem fért kétség, illetve magyar állampolgárok felelősséget vállaltak értük. A hadköteles koron kívül eső, valamint a kiskorúak és nők esetében a rendőri felügyeletet helyben foganatosították, csak az „aggályos viselkedésű” személyek kerültek zárt civil táborokba.

Az Olaszország hadüzenete után táborokba hurcolt olasz állampolgárok döntő többsége évtizedek óta Magyarországon élt. Legtöbben családot alapítottak, magyar nőket feleségül, itt alapozták meg egzisztenciájukat. A tápiószéki tábor fennállása során keletkezett és fennmaradt listák tanúsága szerint a magyarországi gazdaság több területén érhető tetten az olasz jelenlét. Ezek közül legnagyobb számban az építőiparban voltak foglalkoztatva szakmunkásként, elsősorban mint pallér, kőműves vagy más építőipari szakember. Szakmai megbecsültségüket jól mutatja, hogy amikor 1915-ben lehetővé tették a hadifoglyok és civil internáltak munkájának igénybevitelét, az irántuk való kereslet rendkívül komoly méreteket öltött.²⁶ A velük való bánásmód sokban hasonlított a brit vagy francia állampolgárokkal való bánásmódra: munkájukban vagy korábbi lakhelyükön meghagyták őket, hozzátartozóik kéréseit – amennyiben internált rokonaikhoz kívántak csatlakozni általában a hatóságok akceptálták – összességében nem zaklatta őket a hatóság.²⁷ Ez persze nem zárta ki azt, hogy a Monarchia által megszállt olasz területekről ne kerültek volna olasz állampolgárok zárt internálótáborokba a háború alatt.

Olaszország hadüzenete a Monarchiának 1915-ben, noha a magyar diplomácia számára nem volt váratlan, kiváltotta mind a diplomaták dühét, mind a közvélemény felháborodását. Ennek ellenére nem fordult elő tömeges atrocitás a Magyarországon élő, csekély számú olasz állampolgár ellen.

---

²⁶ A hadifoglyok és civil internáltak munkaerejének felhasználását a háború során kialakuló rendkívüli munkaerőhiány indokolta. Az erről szóló 7598/1915. H.M. eln. számú körrendeletet (A hadifoglyoknak munkára való kiadása címmel) 1915. június 11-én adták ki. *Belügyi Közöny*, 1915. június 27., 660–665.

²⁷ A munkában való meghagyásra: MNL PML, IV. 429-a. 602/1916. Gurisatti Gyula olasz állampolgár internálása, 1916. január 27. A rokonokhoz való csatlakozásra: Uo. 4206/1916. Guintini Margit susaki lakos kérvénye, 1916. augusztus 13.

4. Tápiószűly megnyitja kapuit

A Tápiószűlyben²⁸ létrehozott internálótábor azok közé a létesítmények közé tartozott, amelyek a háború előtt nem rendelkeztek komolyabb infrastruktúrával.²⁹ Az úgynevezett barakktábor területén létrehozott tábor elődje egy „szezonális jellegű” katonai gyakorlótér volt, amely 1888. április 1-én nyitotta meg kapuját a Monarchia katonái előtt. A tábor kezdetben sáortáboroként működött, ahol 1000–1200 fő számára tudtak megfelelő, de csak átmeneti szállást biztosítani. A katonák tavasztól ősziig tartó időszakban hadgyakorlatokon vettek részt, később azonban fabarakkokat építettek, így egész évben használhatóvá vált a terület. A 20. század elejére a folyamatos fejlesztésnek köszönhetően a kiépítettség színvonala sokat javult, így például vendéglő is üzemelt a tábor területén.³⁰ A háború kitörése után a tábor területéről elszállították az ágyúkat és a katonai felszerelést.

*Tápiószűly a táborral.*³¹

²⁸ Tápiószűly ma már nem létező település. A Budapesttől 25 km-re keletre található falu 1950-ben egyesült a szomszédos Tápiószállal. A két település neve ma Sűlysáp, jogállása város.

²⁹ A tápiószűlyi tábor a három létesítmény közül az egyetlen, amely nem maradt fenn. A létesítmény a mai Sűlysáp város Szilvafasor és Szabadság utcák, valamint a Szent István tér által bezárt területen feküdt. A térség ma már jórészt lakóházakkal beépült. Katus–Kucza, 2013: 46.

³⁰ Uo. 46–49.

³¹ HL, HT, 5063/1-b. Magyarország, 1:25.000 méretarányú térképszelvénye, 1936–37-es felmérés.

Eredetileg megfigyelő kórházak akartak a területen létrehozni és 80 ezer korona költségelőirányzattal kívánták átépíteni e célra. Az átépítés alatt már az ápoló személyzetet is kirendelték (200 fő), a megyei vezetés azonban – félve a fertőző betegségek behurcolásától a megye területére – megakadályozta azt.³² Ez után döntött úgy a Belügyminisztérium, hogy civil internálótábor céljára fogják használni a területet.

A tábor valódi működése, valamint további fejlesztése és bővítése csak 1915-ben indult meg igazán, amihez nagyban hozzájárult az olasz, majd a román hadüzenet, illetve az ezekkel együtt járó tömeges internálás. Ekkor a tábort körülvevő drótkerítést kijavították, illetve ahol kellett pótolták, a telepet kitakarították, új szalmazsákokat és a mindennapi élethez szükséges tárgyak (kanalak, poharak, asztalok, padok, szalmazsákok stb.) beszerzésére utasították Meskó Rudolf gyömrői járási főszolgabíró hivatalát. A tábor felszerelésére, valamint a javítások elvégzésére a Belügyminisztérium Műszaki Osztálya 10 ezer koronát szánt. A Belügyminisztérium illetékesei elrendelték az orvosi felügyelet biztosítását a tábor területén, valamint utasították a főszolgabírót az élelmiszerekkel való ellátás megszervezésére.³³ Gondoskodni kellett az érkező internáltak közegészségügyi szempontból való megvizsgálásáról és beoltásáról. 1915 késő tavaszától, kora nyarától kezdve egyre nagyobb intenzitással haladt a tábor felszerelése, elsősorban a mindennapi használati cikkekkel. 1915 őszén további munkálatokat végeztek, így kitakarították a szemetesgödröket és további illemhelyeket építettek.³⁴ A táborban őrzöttek létszáma 1917 második felében volt a legnagyobb. Egy 1917. december 12-én kelt főszolgabírói kimutatás szerint a táborban ekkor 4852 főt őriztek.³⁵ A létesítmény jelentőségét mutatja, hogy a háború vége felé, 1917-ben még a telefont is bevezették.³⁶ Néhány forrás azt a benyomást kelti, hogy a tápiósülyi internálótábor nem csak hosszabb időre internált személyek elhelyezésére szolgált, hanem esetenként egyfajta transzfertáborként is funkcionált, ahol ideiglenes jelleggel, további intézkedés meghozataláig is helyeztek el fogvatartottakat.³⁷ Tápiósülyben – akárcsak a többi táborban – a fogva tartott civil internáltakat számmal regisztrálták; a nyilvántartási szám a név mellett az azonosítást szolgálta.

A tábor igazgatás szempontjából a Magyar királyi Belügyminisztériumhoz tartozott.

---

³² VPKL, C. Tápiósüly, 1910–1917.

³³ MNL PML, IV. 429-a. 2511/1915. A tápiósülyi honvédtábornak internálás céljára való berendezése, 1915. június 20.

³⁴ MNL OL, K148. 539. csomó. 1916-36-2785. 169. folio. A tápiósülyi honvédtábor felszerelése, 1915. november 22.

³⁵ MNL PML, IV. 429-a. 5670/1917. Internált munkások kimutatása a tápiósülyi táborban, 1917. december 12.

³⁶ Uo. 657/1917. A tápiósülyi sátoztábor telefon-előfizetési ügye, 1916. február 3.

³⁷ Uo. 1844/1916. Szilágyi Alexander és 3 társa állítólagos román katonaszökevények elhelyezése, 1916. március 31.

A Belügyminisztérium Kivándorlási Biztosi Hivatala intézte az ide, illetve más magyarországi táborokba internált civilek ügyeit és felügyeletét. A hivatal élén államtitkári rangban lévő minisztériumi hivatalnok állt.³⁸ Az adminisztráció tekintetében 1917-ben változás következett be. Ekkor a feladatokat úgy osztották meg, hogy a táboron belül egy igazgatót neveztek ki, akinek a feladata a tábor belső ügyeinek intézése volt. Mellette a táborban szolgálatot teljesítő katonai alakulat tagjai közül kiválasztottak egy olyan személyt, aki segítségére volt az adminisztrációban és a napi ügyek intézésében.³⁹ A táboron kívüli adminisztrációs feladatok – beleértve a tábor élelmezésének és ellátásának biztosítása és a felsőbb közigazgatási hatóságokkal való kapcsolattartás – továbbra is Meskó Rudolf főszolgabíró hatáskörébe tartoztak.

A tápiósülyi táborban a fogva tartottak őrzésére – szemben más táborokkal – kezdettől fogva katonai erő bevonásával gondoskodtak. Sajnos nem áll rendelkezésre biztos adat arról, hogy milyen alakulat őrizte a táborban fogva tartott több ezer embert. Figyelembe véve a más, források szempontjából gazdagabb táborokat, feltehetőleg népfelkelő alakulat adhatta az őrkülönítményt, hiszen a másik két nagy Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyei tábor, a vácit és a ceglédit is népfelkelőkkel őriztették.⁴⁰ Abból kiindulva, hogy az internálótáborok őrzésére kirendelt népfelkelő alakulatok beosztása területi alapon történt, így a Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei táborok őrzésére kirendelt népfelkelők a budapesti 29. és a 30. népfelkelő gyalogezred⁴¹ illetékessége alá tartozhattak. A fogva tartotti létszám folyamatos növekedését mutatja, hogy 1916-ban a főszolgabíró azzal a kéréssel fordult a Belügyminisztériumhoz, hogy 60 fővel emeljék meg a katonai őrség létszámát.⁴² Sajnos a források az őrség számáról nagyon kevés adatot közölnek. A dokumentumokból – ahogy arra már utaltam – nem derül ki az őrség létszáma, azonban a tábor szervezettségét tekintve komolyabb katonai erő lehetett jelen a táborban, amit a magas fogva tartotti létszám mellett az is megkövetelt, hogy itt nem voltak falak a tábor körül, pusztán „csak” a szögesdrótot kellett leküzdenie a szökni akaróknak. Közlebb vihet az őrség számának megbecsülésében az az információ, hogy a tábor rendelkezett térparancsnoksággal, illetve tértiszttel.⁴³ Mivel

³⁸ *Neue Freie Presse*, 1915. április 30., 6.

³⁹ Ez a személy bizonyos Blitz Vilmos nevű szakaszvezető volt. MNL PML, IV. 429-a. 1849/1917. Az internáltak tápiósülyi táborának adminisztrációja, 1917. április 6.

⁴⁰ A népfelkelés a Magyar Királyság kiegészítő fegyveres ereje volt 1868 és 1918 között. Mint harmadik vonalat alkotó haderő, a korabeli meghatározás szerint a közös hadsereg és a Magyar királyi Honvédség támogatása volt a feladata. Ebbe beleértették a hátszágban ellátott katonai jellegű feladatokat is. Szíjj, 2000: 498.

⁴¹ Mind a 29., mind a 30. népfelkelő gyalogezred budapesti központú ezredek voltak és a IV. hadtest kötelékébe tartoztak. Uo.

⁴² MNL PML, IV. 429-a. 4502/1916. A tápiósülyi internált tábor katonai őrségének felemelése, d. n. irat. Románia 1916 nyarán átadott hadüzenetének köszönhetően meredeken ívelt felfelé a polgári internáltak száma.

⁴³ Uo. 3802/1916. Méreg kiutalása László Mihály főhadnagy részére, 1916. július 26. Tápiósülyben 1916-ban a tábori tértiszt László Mihály főhadnagy volt. A térparancsnok feladata igen sokrétű volt. Hogy csak a

térparancsnokság az Osztrák-Magyar Monarchia hadszervezetében a nagyobb és fontosabb helyőrségek (például gyalogezredek) állomásparancsnokai mellett hoztak létre, feltételezhető, hogy a tápiószügyi tábor is nagyobb számú őrséggel rendelkezett.⁴⁴

5. Az olasz állampolgárok és a fiumei olaszok internálása

1915 májusában Olaszország a Monarchiának szóló hadüzenetét követően, a magyar hatóságok gyakorlatilag rögtön megkezdték az olasz állampolgárok összeírását. Mellettük megkezdődött a már korábban a rendőrség által szemmel tartott fiumei irredenták összegyűjtése és Magyarországra szállítása is, ahol rendőri felügyelet alá vagy zárt internálótáborba kerültek. A tápiószügyi táborba 1915 nyarán érkeztek az első olasz származású személyek. A háború időtartama alatt az olasz szakirodalom szerint körülbelül 800 olasz személy volt a tábor lakói között, sokuk Fiuméből került a tábor falai közé.⁴⁵ Közöttük nem csak férfiakat, hanem nőket, sőt gyerekeket is találunk a tábor iratainak tanulsága szerint.

A Magyar Királyság területén tartózkodó olasz állampolgárok összeírását a 17,346/1915 B.M. rendeletben határozták meg.⁴⁶ A rendelet értelmében az összes hazánkban tartózkodó olasz állampolgárt össze kellett írni, amelyhez a rendelethez mellékletként csatolt űrlap adott iránymutatást. Az összeírás feladata a törvényhatóságokra hárult (a polgármesterre, illetve a főszolgabíróra). Amennyiben más módon nem volt kivitelezhető a regisztrálás, az elsőfokú rendőrhatalóságnak kellett idézés vagy közvetlen idézés útján azt megtenni. Ha az érintettek ellenszegültek az idézésnek, a hatóság akár kényszerrel is alkalmazhatott, vagyis elővezetéssel szerzett érvényt a rendeletben foglaltaknak.

A rendelet nem jelentette az azonnali táborokba szállítást, hiszen amennyiben nem minősült az illető olasz állampolgár veszélyesnek az államra vagy a katonai érdekekre, meghagyták korábbi lakhelyén. Az internálást a helyi közigazgatás vezetőjének kellett kezdeményezni a belügyminiszternél (a főispán útján), de a 10.962/1915 B.M. rendelet vonatkozó paragrafusá értelmében, rendkívüli helyzetben a területileg illetékes

---

legfontosabbakat említsük, feladata volt a helyőrségi szolgálat felosztása, a helyőrségi őrségek és készületek megsemmisítése; bizonyos ügyekben kapcsolattartás a polgári, a katonai közigazgatási, a városi és az egyházi hatóságokkal; a nyilvános helyeken megjelenő honvédek viselkedésének és öltözködésének ellenőrzése. A Nyitra és Pécs melletti állandó sátoztáborokban a térparancsnoki teendőket tábori ténstiszt látta el. Szíjj, 2000: 666.

⁴⁴ A ténstisztség meglétét az is indokolhatta, hogy a háború kitörésétől 1916 májusáig körülbelül 1500 katona állomásozott a településen, akik 2-3 hetes turnusokban váltották egymást kiképzés céljából. VPKL, C. Tápiószű, 1910–1917.

⁴⁵ Stelli, 2015: 187.

⁴⁶ Olasz állampolgárok internálása. *Belügyi Közlöny*, 1915. május 30., 564.

kormánybiztos is intézkedhetett.⁴⁷ A háború alatt a civil internálótáborokba zártak jogainak védelmét a Nemzetközi Vöröskereszt Egylet, valamint a semleges országok diplomáciai képviselői látták el. A különféle missziók meglátogatták a hadifogoly-és internálótáborokat, ahol felmérték a fogva tartottak életkörülményeit, élelmezését, egészségügyi viszonyait. Az olasz állampolgárok érdekeink és jogainak védelmét 1917-ig az USA bécsi nagykövetsége látta el.⁴⁸ Ebben akkor következett be változás, amikor 1917. december 7-én az USA hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának.⁴⁹ Az addig az amerikai diplomácia által az olasz és vele együtt a francia és román állampolgárok védelmét a svájci követség vette át.⁵⁰ A magyar állampolgárságú, de olasz nemzetiségű civil internáltak érdekeinek ilyen módon való védelmére nem került sor, hiszen az csak a külföldi országok állampolgáira vonatkozott. Ezek a civilek a nemzetközi hadijog keretein kívülre szorultak, amiből fakadóan helyzetük egyáltalán nem volt irigylésre méltó. Annak ellenére, hogy a tábor területe nagyobb tömegű ember befogadására való alkalmassá tételét rohamtempóban végezték a nyár folyamán, már a munkálatok alatt elkezdtek az olasz internált civilek betelepítését. Az első nagyobb csoport 1915 júniusának végén érkezett a táborba, amikor Ceglédre 350 olaszt szállítottak Tápiószülyre.⁵¹ Ezt követte július 2-án további 406 fő.⁵² Fiuméből az első internált-transzportok 1915 őszén indultak meg. 1915. szeptember 29-én Fiuméből négyszáz embert indított útnak a határrendőrség Tápiószülybe. Az utazáshoz a hatóságok különvonatot biztosítottak.⁵³ Október 30-án újabb 16 fő érkezett a városból a táborba.⁵⁴ A városban az olasz hadüzenet után – vélhetően kész listák alapján – gyorsan megkezdtek a gyanúsak és megbízhatatlannak számító polgárok összegyűjtését.⁵⁵ Ez esetenként olyan meglepetésszerűen történt, hogy az illetőt a munkahelyéről hurcolták el a hatóságok.⁵⁶ A

---

⁴⁷ 10962/1915. B.M. rendelet, II. fejezet 4. §. (A rendőri felügyelet alá helyezésnek és az őrizet alá vételnek szabályozásáról). *Belügyi Közlöny*, 1915. április 18., 379–384.

⁴⁸ Különfélék. *Belügyi Közlöny*, 1915. július 11., 686.

⁴⁹ A Monarchia fő szövetségesével az Egyesült Államok már korábban, 1917. február 3-án megszakította a diplomáciai kapcsolatot, majd április 6-án hadat üzent Németországnak.

⁵⁰ A 31745/1917. B.M. eln. sz. (Az ellenséges területen lévő magyar állampolgárok, valamint az osztrák-magyar monarchia területén lévő ellenséges állampolgárok érdekeinek védelme). *Belügyi Közlöny*, 1918. január 20., 54.

⁵¹ MNL PML, IV. 429-a. 2603/1915. Az ideiglenesen Cegléden elhelyezett olasz állampolgárok Tápiószülybe leendő továbbítása, 1915. június 26.

⁵² Uo. 2670/1915. Távirat, 1915. július 1.

⁵³ Uo. 4158/1915. Távirat, 1915. szeptember 28.

⁵⁴ Uo. 4791/1915. Távirat, 1915. október 30.

⁵⁵ Gigante, 1928: 163.

⁵⁶ Erre jó példa a már említett Attilio Depoli, a polgári reáliskola tanárának és a *Giovine Fiume* tagjának internálása. Depoli 1915. május 28-án vették őrizetbe a munkahelyén, mialatt órát tartott. A rendőrség emberei hazakísérték, ahol megengedték neki, hogy bepakoljon egy bőröndbe, majd 27 társával együtt – köztük Luigi Cussar-al és más *Giovine Fiume* tagokkal – a vasútállomásra kísérték, ahonnan a kiskunhalasi táborba szállították. Gigante, 1928: 164., valamint Stelli, 2015: 187. Cussar 1916. augusztus 23-ig volt Kiskunhalason. Ekkor elrendelték Tápiószülyre szállítását, mert „*Kiskunhalason való tartózkodása alatt figyelmeztetés dacára közérkölciségbe ütköző és közbotránykozáshoz is megnyilvánult viselkedést tanúsítván, – nevezettnek Kiskunhalasról való eltávolítását elrendelem [...]*” MNL PML, IV. 429-a. 4342/1916. Kiskunhalasra utasított Cussar Alajos fiúmei lakos újabb

bevagonírozott civilek néhány napos vonatút után érkeztek meg internálásuk helyszínére.

5. Az olasz civilek élete a tápiószülyi táboron belül

1915 nyarától tehát egyre több olasz állampolgár, majd ősztől fumei olasz érkezett Tápiószülyre. A táborba 1916 első feléig szinte kizárólag olasz állampolgárokat vagy olasz nemzetiségűeket hoztak. Amikor 1916 nyarán Románia hadat üzent a Monarchiának nagyszámú erdélyi és romániai román került a tábor kerítése mögé, aki számban felülmúlták az olaszokat.⁵⁷ A dokumentumokból arra lehet következtetni, hogy a táborigazgatóság külön körletet alakított ki a román és az olasz internáltak részére a táboron belül.

*Tápiószüly, képeslap. 1936.*⁵⁸

Az olasz származású személyek internálásának egyik specifikuma az volt, hogy a hatóságok nem gördítettek akadályt a családok egyesítése elé. A vonatkozó belügyminiszteri rendelet viszonylag enyhén intézkedett ez ügyben, ugyanis nem tartotta jónak a családok szétválasztását. Ennek értelmében a rendőri felügyelet alá helyezett személyhez azon családtagjai, akik egy háztartásban éltek vele, a rendőrhatalóság engedélyével hozzá költözhetnek. Ez esetben azonban a rendőrhatalóság felügyelete rájuk is kiterjedt, őket a

tartózkodási helye, 1916. augusztus 23. A valóságban Cussar folyamatosan tiltakozott az internálás és a bánásmód ellen, valamint lázított a fogva tartott olaszok között. Stelli, 2015: 188.

⁵⁷ Több forrás arra mutat, hogy a románokat már 1915-ben is nagyobb számban internálták Tápiószülyre.

⁵⁸ Katus–Kucza, 2013: 89.

hatóság bármikor eltávolíthatta.⁵⁹ Éppen az olasz állampolgárok esetében fordultak elő olyan esetek, hogy a feleségek nem kívántak férjük nélkül visszatérni szülőföldjükre, vagy épp ellenkezőleg, maguk is osztozni kívántak férjük sorsában.⁶⁰ Amennyiben a férj/apa családfenntartóként internálótáborba került, és a feleség gyermekükkel vagy gyermekeivel nem tudott megélni, több esetben kérvényezték a családegyesítést. Ezekre azoknak volt a legnagyobb esélyük, akik megfelelő anyagiakkal rendelkeztek az önfenntartáshoz, mert az elbírálás során elemi érdek volt, hogy ne kelljen az államnak eggyel több éhes száját etetni. Példaként említhető a fiumei illetőségű Franco Ennio Bruno, aki kérvényezte felesége és Armida nevű gyermeke Magyarországra, pontosabban Tápiósülyre való szállítását 1916 szeptemberében. A Belügyminisztérium kérését jóváhagyta és a családtagok 1916. november 15-én megérkeztek a táborba.⁶¹

A civil internálótáborok felszereltségének, az ott lakók életkörülményeinek jobb megismerését segítik a semleges államok diplomatái és a Nemzetközi Vöröskereszt missziói által készített jegyzőkönyvek. Tápiósüly esetében erről sajnos kevés irat maradt fenn, ezért is értékes az a jelentés, amely a Nemzetközi Vöröskereszt egy missziója készített néhány hónappal az olasz hadbalépés után. A misszió tagjai eredetileg több tábor is felkerestek a Monarchia területén, ennek során Tápiósülybe is ellátogattak. Az 1915. szeptember 11-én kelt jelentésben a következő megállapításokat tették az itt őrzött olasz civilek körülményeivel kapcsolatban:

„A táborban 377 olaszt szállásoltak el, ebből 13 nő, akik gyermekeikkel együtt önként követték ide internált férjüket. Mintegy száz szakmunkás: kőműves, cementező, bányász a táboron kívül dolgozik, engedéllyel. Mint megtudtuk, a tábor internáltjai még napi 4 koronáért se hajlandók mezei munkát végezni. Többségük tengerész vagy kikötői munkás Fiúméban, s hozzászoktak a napi 8, sőt 12 koronás napi keresethez. [...] A kevésbé kiváltságosok kint lakhatnak a városban és viszonylag szabadon mozoghatnak, amennyiben gondoskodni tudnak jól ismert és tisztelt személyekről, akik garanciát vállalnak értük. Néhány internált hetente egyszer engedéllyel utazhat vasúton Budapestre vásárlás céljából. Ebben a tekintetben a táborról egyértelműen kedvező a benyomás, s a fogva tartottak egyedül csak amiatt panaszkodnak, hogy semmiképpen nem szabad hazatérniük. Minden internált 100 koronát kaphat hetente s elláthatja magát a kintinból, vagy főzhet is a táborban, ha családja van. A lakhelyek egy korábbi katonai gyakorlótér régi, nagy barakkjai, elég sötétek,

---

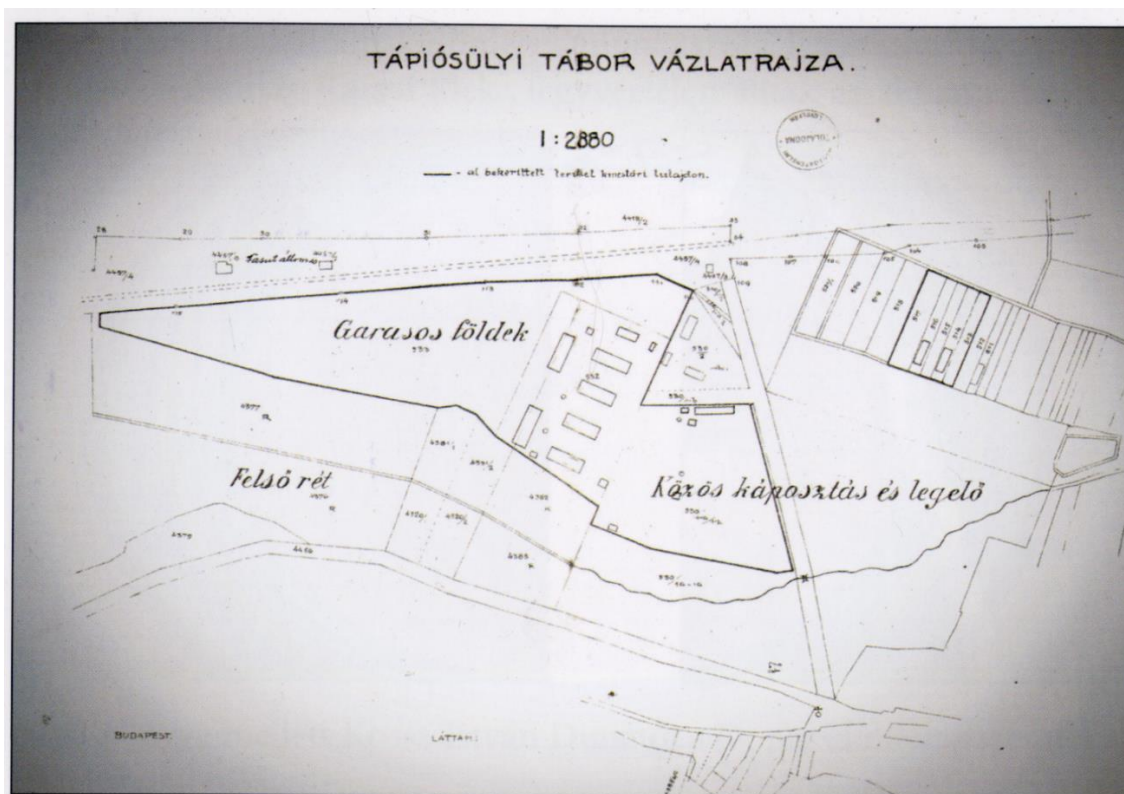
⁵⁹ 10962/1915. B.M. rendelet. I. fejezet 2. §. f. pont (Rendőrhatalom felügyelet alá helyezés és őrizet alá vétel). *Belügyi Közlemény*, 1915. április 18., 379–384.

⁶⁰ Az érzelmi okokon túl a csatlakozásban nyilván szerepet játszott a családfenntartó-kenyérkereső hosszas távolléte, ami – tekintve, hogy a nők nem dolgoztak – sok családot hozott nehéz helyzetbe.

⁶¹ MNL PML, IV. 429-a. 4636/1916. Jegyzőkönyv, 1916. szeptember 9.

az ablakaik nagyon kicsik; a padló cementes, fűtéshez két fűtőkészüléket használnak, ami elegendőnek látszik. Vízen hiányosság tapasztalható, s kevés fürdéshez, toaletthez használható helyiség és eszköz. Az ágyak jók: barakkonként 120, hozzá szalmazsák, párna, két takaró, törülköző. Ivóvíz. A táborban 6 ciszterna van, de csak egy ad jó, iható vizet. Táplálék. Úgy tetszik, elégséges, jó a koszt; személyenként 500 gramm kenyér, az ételmezésre szánt összeg személyenként és naponként 106 hellerig⁶² engedélyezett, de az internáltak bármit, amit csak kívánnak, behozhatnak odakintről, – ha táplálékról van szó. A nincstelen internáltak a szükséges ruhákat ingyen kapják meg. Az egészségügyi ellátás látogatásunk idején teljesen megfelelő volt. Röviden: az anyagi feltételek megfelelők, de a komfort inkább közepes; a morális körülmények épp annyira megfelelők, amennyire ez lehetséges, civil internáltak esetében akik, itt épp úgy, mint Katzenau-ban⁶³ tőlük teljesen idegen körülmények ártatlan áldozatainak tekintik magukat. S ahogy Katzenauban, itt is nagy az irredenta internáltaknak az aránya, akik közül jó néhánynak engedélyezik, vagy engedélyezni fogják a hazatérést”.⁶⁴

*A tápiószülyi tábor vázlatrajza.*⁶⁵

⁶² A heller elnevezés a fillér német elnevezéséből (heller) származik.

⁶³ Katzenau Linztől nem messze található Ausztria területén. Az első világháború alatt a gyanús és politikai szempontból nem megbízható személyek internálótáboraként működött. Sok olyan olasz személyt őriztek itt, akik irredentizmus és olasz-barátság vádjával kerültek rendőrhatalom alá.

⁶⁴ grandeguerre.icrc.org, 2014.

⁶⁵ HL, VII. 244. Katonai objektumok építésére vonatkozó iratok 1870–1949. 253. ő. e. 1944.

A táborban őrzött olasz állampolgárok számát Giovanni Stelli olasz kutató 800 főben adta meg.⁶⁶ Feltehetően ez a szám ingadozhatott, mert a táborból 1916-tól kezdve több alkalommal adtak ki olasz munkásokat cégek, illetve magánszemélyek részére munkavégzés céljából. Ugyanakkor ezek a személyek – annak ellenére, hogy fizikailag nem tartózkodtak a tábor területén – a tábor nyilvántartásából nem kerültek ki, hiszen „illetőségük” Tápiószüly maradt. 1917-től viszont számuk csökkent, mert a magyar és az olasz kormány megállapodott bizonyos korú és egészségi állapotú férfi, illetve nő és gyermek elbocsátásában.

Mint az a korábban elmondottakból kiderült, a tábor területén éltek nők és gyerekek is. Az idézett Nemzetközi Vöröskereszt-jelentés megállapítása szerint 1915 szeptemberében háromszáznál is több olasz állampolgár volt a táborban, akik mellett nőket és gyerekeket is említ a jelentés.⁶⁷ A magyar hatóságok rugalmasan álltak a kérdéshez abban az esetben is, ha a rendőri felügyelet alatt álló férjet csak rövidebb időre szándékozott meglátogatni a felesége és gyereke, de olasz állampolgároknál olyan eset is előfordult, hogy a hatóság engedélyt adott arra, hogy a tápiószülyi táborban vagy a településen rendőrhatalósági felügyelet alatt élő apát/férjet a feleség és a nyári iskolai szünidőt töltő gyermek meglátogassák, és a család két hetet együtt tölthessen.⁶⁸

Tápiószülyben a nők elhelyezését a férfiaktól különálló háló- vagy lakrész felállításával oldották meg. 1917 februárjában már 3000 embert tartottak fogva a tábor szögesdrót kerítése mögött, közülük 500 olasz nő és gyerek, valamint 600 olasz férfi volt a táborban.⁶⁹ Az itteni barakkok nagyságát jól szemlélteti egy 1915 novemberében keletkezett irat, amelyben 27 nőt említenek. Az olasz nyelven készült kimutatás feltehetően a barakkparancsnok által a táborvezetőség utasítására készült. Mivel a neveket tartalmazó lista végén a szobaparancsnok (*il capo camarata*) aláírása szerepel, arra következtethetünk, hogy egy barakkba lakott mind a 27 nő.⁷⁰

Egy másik, 1916. április 21-én kelt kimutatásból kiderül, hogy 27 nő és 73, 14 éven aluli gyerek élt a tábor olasz állampolgárok számára létrehozott részében.⁷¹ Egy 1916 októberében kelt belügyminiszteri iratban olvashatunk 38 nőről és 50 gyermekről, akiket a

---

⁶⁶ Stelli, 2015: 187.

⁶⁷ grandeguerre.icrc.org, 2014.

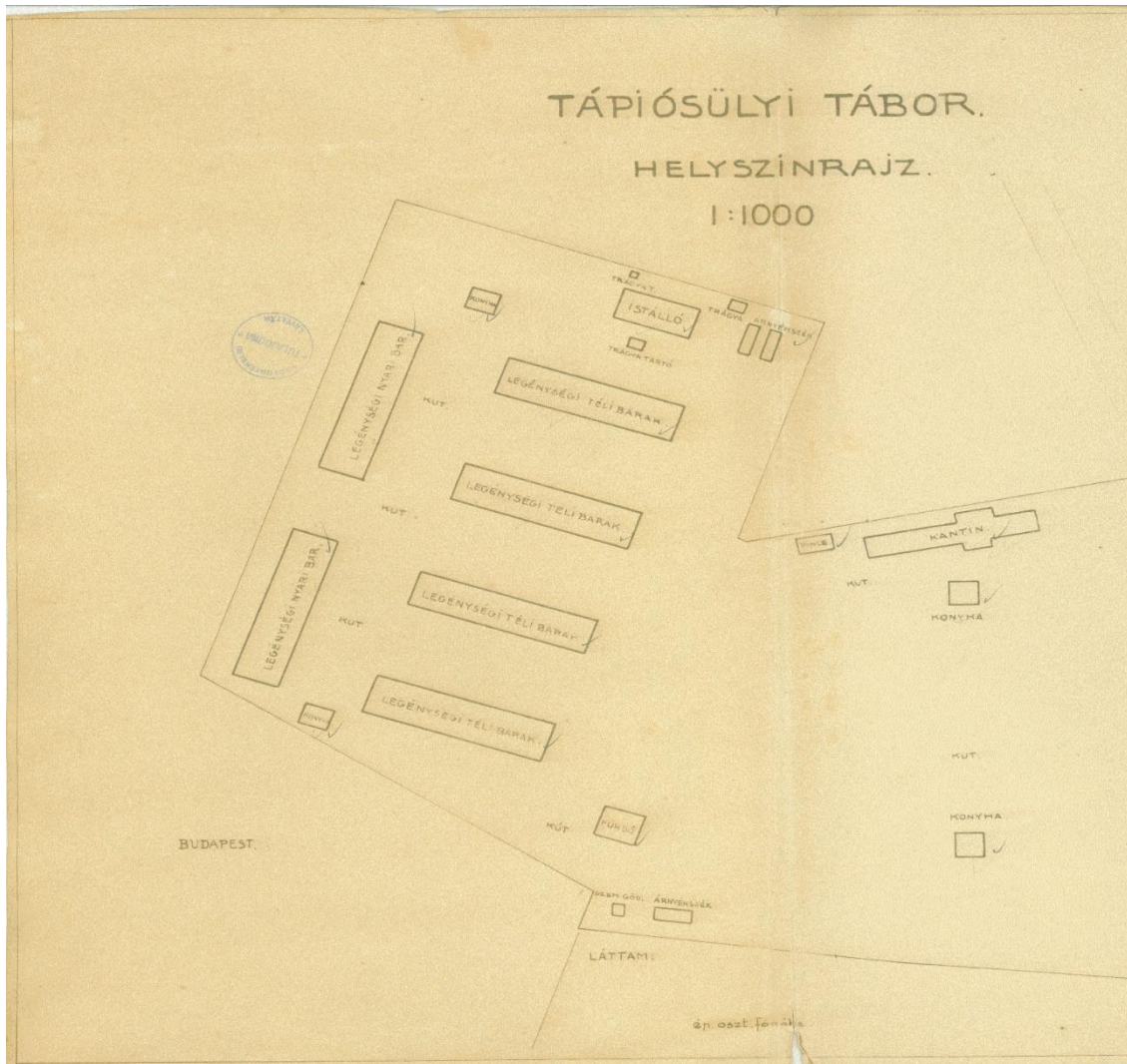
⁶⁸ A fiumei illetőségű, signora Pompillonak (a magyar iratban Pompillo Jenőnének) és gyermekének 1917 júliusában megengedték, hogy a nyári szünetben két hetet töltsenek férjével és a gyermek apjával, a Tápiószülyre internált Eugenio Pompilloval. MNL PML, IV. 429-a. 3619/1917. Pompilio Jenőné fiumei lakosnő kérelme, 1917. július 26.

⁶⁹ MNL PML, IV. 401-a. 127/1917. Tárgy nélküli irat, 1917. február 3.

⁷⁰ MNL PML, IV. 429-a. 4796/1916. Elenco delle donne chi hanno estremo bisogno di calzatura [Azon nők listája, akiknek hiány miatt lábbelire van szükségük], 1915. november 22.

⁷¹ Uo. 1657/1916. Internált olasz alattvalók részére küldendő szeretetsomagok, 1916. április 21.

tápiószülyi táborban tartottak fogva az olasz hadüzenet óta.⁷² A legteljesebb lista a Fiuméből internálásra kerülő olasz nemzetiségű magyar állampolgárok neveit mutatja. Ez az 1917 őszi állapotot rögzít, amely szerint 87 nő és 166, 14 éven aluli gyermek volt a tábor lakója.⁷³

Tápiószülyi tábor, helyszínrajz, 1940-es évek első fele⁷⁴

⁷² MNL PML, IV. 429-a. 5315-1916. Tápiószülyön internált olasz alattvalók ügye, 1916. október 10. Olaszország 1915. május 23-án üzent hadat a Monarchiának. Sajnos a lista, amely fontos melléklet ebben az esetben és érdemi információkat tartalmazhatna, hiányzik az iratból.

⁷³ Uo. 4365-1917. Névjegyzék a tápiószülyi internált táborból Fiumébe bocsájtandó olasz asszonyokról és gyermekekről, 1917. szeptember 17.

⁷⁴ HL, VII. 244. Katonai objektumok építésére vonatkozó iratok, 1870–1949. 253. ő. e.

6. A táborban elhunytak számának kérdése

Neuralgikus pontja a kutatásnak az olasz állampolgárokat, illetve a fiumei olaszokat érintő halálozással kapcsolatos számok. A különféle olasz és fiumei vonatkozású munkákban szereplő, a táborban az elhunytak számára vonatkozó adatok ellenőrzésének legkézenfekvőbb módszere a település halotti anyakönyvi másodpéldányainak vizsgálata volt. Mivel a civil internálótáborokban elhunytakat (is) a polgári hatóság anyakönyvezte, ez úgy tűnt, nem ütközik nehézségbe. Azonban a tápiószülyi anyakönyvi másodpéldányokkal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a vonatkozó bejegyzések igen hiányosak, sok esetben sem az internálás előtti lakhelyet, sem a születési helyet nem tüntették fel.

Az anyakönyvi bejegyzések szerint 1915 júliusától 1918 szeptemberéig 145 olasz származású személy halt meg a táborban.⁷⁵ Az anyakönyvi másodpéldányokban szereplő 145 halottból 53 egyértelműen fiumeiként azonosítható. A korábbi számokról alkotott elképzelést alapvetően változtatja meg az a lista, amely a tábor igazgatásával megbízott gyömrői járási főszolgabíró iratanyagában található, és amely 1917. július 31-én kelt. Ez 106 olyan elhunyt olasz személy nevét tartalmazza, akik döntő többsége feltehetően az 1917 februárjától májusáig tartó kiütéses tifuszi járványban vesztették életüket.⁷⁶ Az összes, listán szereplő halálozások időbeli kiterjedése ennél valamivel nagyobb, hiszen azok 1916. október 27. és 1917. július 11. között történtek.⁷⁷ A listán szereplő személyek közül 31 fiumei születésű vagy illetőségű személy.⁷⁸

A kutatás során kontroll forrásként alkalmazva a főszolgabírói hivatalban készült kimutatást/listát, összevettem az anyakönyvi másodpéldányokban szereplő adatokkal. Ennek során egyértelművé vált, hogy az anyakönyvi másodpéldányokból hiányzó, de a főszolgabírói listán feltüntetett személyek egy részét nem anyakönyvezték. A főszolgabírói listán szereplő nevek mellett a születési év és hely, az illető állampolgársága, vallása és foglalkozása és – ha volt – katonasági viszonya szerepelt. Érdekes módon azon személyek neve mellé is az olasz szót írták az állampolgárság rovatba, akik Fiuméből származtak, holott ők elvileg magyar állampolgárok voltak. Az irat nem tartalmazza a halálozási okokat, azonban abban az esetben, ha az illető neve szerepelt az anyakönyvi másodpéldányban, az

---

⁷⁵ MNL PML, XXXIII.1.

⁷⁶ MNL PML, IV. 429-a. 3564/1917. Tápiószülyi internált táborban internáltak fogvatéki kimutatása, 1917. július 31. A listán nem szerepel a halál oka.

⁷⁷ Tehát erre az időintervallumra esik a táborban dühöngő kiütéses tifuszi járvány is, amely 1917 februárja és májusa között pusztított.

⁷⁸ Ezen a listán szerepel Luigi Cussar is, a *Giovine Fiume* egyik alapító tagja. Cussar az 1480-as számot viselte a táborban. Halálának okát nem, azonban születésének évét (1886), foglalkozását (ügyvéd) és halálának dátumát (1917. április 9.) tartalmazza a kimutatás.

visszavezethető volt. Ahol a nevek nem egyeztek, de a születési dátum rögzítésre került, ott a főszolgabírói listán szereplő életkort vettem irányadónak, főleg olyan esetekben, ahol feltételezhetően a két dokumentumban ugyanarról a személyről volt szó. Szintén a beazonosítást segítette a két dokumentumban szereplő elhalálozási dátumok összevetése. Ezzel az eljárással több személy azonosítása is lehetséges volt. Azért döntöttem e megoldás mellett, mert sok esetben a két forrásban eltért a nevek írása, azonban a megadott életkorból és a halálozás dátumából megállapítható volt, hogy a két dokumentumban szereplő személy ugyanaz-e vagy sem.⁷⁹ A nevek beazonosításával kapcsolatos probléma abban rejlett, hogy a főszolgabírói hivatalban készített listán szereplő adatok (főleg a személynevek és helyiségnevek) jóval pontosabban és figyelmesebben kerültek leírásra, míg az anyakönyvi másodpéldányban szereplők elnagyoltak, néhol olvashatatlanok vagy legalábbis nehezen olvashatók voltak. Az anyakönyvi másodpéldányban való kutatás során meg kellett küzdeni a korban szokásban lévő, az idegen személyek neveinek – gyakran jól-rosszul sikerült – magyarosítási kreatúráival is. Ugyanakkor az anyakönyvi másodpéldányban szereplő halálozási dátumok és a halál okai pontos vezetésűnek tűntek. A főszolgabírói kimutatásban néhány elhunyt személy neve mellett feltüntették a foglalkozását is, ami több esetben eltért a halotti másodpéldányban szereplőktől, már ha ott egyáltalán rögzítésre került.

Az internáltak barakkja Tápiószülyben. Korabeli rajz.⁸⁰

⁷⁹ Az életkor esetében előfordult 1–2 év eltérés a két dokumentumban.

⁸⁰ Fiume: una città di frontiera.

Az anyakönyvezéssel kapcsolatos viszonylag elnagyolt dokumentálás gyökere abban lehet, hogy a tábor igazgató hatóság vagy az anyakönyvezést végrehajtó hivatal valamiért nem szentelt kellő figyelmet a halálozások polgári anyakönyvezésére. Az anyakönyvi másodpéldányban szereplő nevek rögzítése „pusztán” adminisztrációs rutinnak számított, talán ezért sem törekedtek a nevek és a lakóhelyek pontos leírására.

Más volt a helyzet a főszolgabírói hivatalban készített listával. A nyilvántartást a Magyar kir. Belügyminisztérium számára készítették, így annak kellett a pontos és kurrens (és nem utolsósorban olvasható) adatokat tartalmaznia. A nyilvántartás pontosságát az indokolhatja, hogy a listát később átadhatták az olasz állampolgárok jogait biztosító semleges ország és/vagy a Vöröskereszt illetékeseinek, amelyek feltehetően továbbították az olasz kormánynak. A két dokumentum összevetése során a következő megállapításokat lehet tenni. Ha a két forrásban (tehát a főszolgabírói hivatalban keletkezett kimutatásban és a halotti anyakönyvi másodpéldányban) található számot összeadjuk, akkor az anyakönyvi másodpéldányban szereplő 145 névhez hozzáadva a főszolgabírói hivatal listájából adódó bővítést, összesen 179 főt kapunk, ami az összes olasz származású, a táborban elhunyt személy száma az 1915 és 1918 közötti időben.

A főszolgabírói hivatalban 1917. július 31-én keletkezett listán szereplő nevek azonosítása után, megállapítható, hogy 72 fő mindkét (tehát a halotti anyakönyvi másodpéldányban és a főszolgabírói hivatalban készített) nyilvántartásban is szerepel, így a maradék 34 fő releváns a kutatás szempontjából. E 34 névvel bővíthető a tápiószülyi civil internálótáborban 1915 és 1918 között elhunyt olasz állampolgárok és nem olasz állampolgárságú, de olasz származású személyek listája. A mindkét forrásban szereplő 72 személyből 31-en fiumei származásúak. Ebből a 31 főből hét személy nem szerepel a község halotti anyakönyvi másodpéldányában.

Ha csak a fiumei illetőségű elhunytakat vizsgáljuk, a község halotti anyakönyvi másodpéldányában szereplő, fiumei származású személyek száma 53. Fontos megemlíteni, hogy a kutatás során megállapítást nyert, miszerint a községben vezetett anyakönyvi másodpéldányban szereplő elhunytak olyan településekről is származtak, – például Tersatto⁸¹ vagy Sušak⁸² – akiknek lakhelye közigazgatásilag gyakorlatilag Fiuméhez tartozott. Ebből kiindulva ezeket a személyeket is fiumei polgárként lehet számon tartani. Velük együtt, valamint az anyakönyvezésből kimaradt, de a főszolgabírói hivatal kimutatásban szereplő hét személlyel együtt a két forrásban összesen 60 fiumei polgárt lehet azonosítani. A polgári

---

⁸¹ Tersatto Fiume melletti település volt, ma Trsat néven Fiume egyik városrésze.

⁸² A háború kitörésekor Fiume melletti kis település volt, ma a város egyik kerülete.

halotti anyakönyvi másodpéldányban ezen kívül szerepel még 44 fő, akinek neve mellett az elhalálozás dátumán és az életkoron kívül (néhány esetben a foglalkozását is megadták) semmi nem szerepel.⁸³ Ennek ismeretében – bár nem áll a rendelkezésre olyan olasz vagy magyar forrás, amely ennek az ellenkezőjét bizonyítaná – nem lehet megalapozott az a feltételezés, hogy ezek az elhunytak mind fiumei polgárok lettek volna. A végső megállapítás akként tehető meg, hogy az egészen biztosan Fiuméből származó, a táborban elhunyt olaszok száma 60. Ez a szám jóval a szakirodalomban szereplő 129, sőt a 149 elhunyt alatt van.⁸⁴ Ugyanakkor a korábbi kutatásokkal ellentétben az összes olasz áldozat számát (tehát függetlenül attól, hogy olasz állampolgárról vagy olasz nemzetiségű magyar állampolgáról beszélünk), amely megállapítására tett kísérlet során feltehetőleg csak a polgári anyakönyvi másodpéldány adatai kerültek megvizsgálásra, új megvilágításba helyezi a fősolgabírói iratanyagban talált kimutatás. Ennek eredményeképpen elmondható, hogy a táborban 1915 júliusa és 1918 szeptembere között elhalt olasz származású személyek száma – legalábbis az elérhető és eddig feltárt magyar források vizsgálata szerint – 179, ami a Francesco Lamendola által megadott számhoz áll legközelebb.

	Halotti anyakönyvi másodpéldány	Fősolgabírói kimutatás ⁸⁵	Összesen
Bejegyzett személyek száma	145	106	251
Ebből fiumei polgár	53	7 ⁸⁶	60
Más településről származik	46	27	73
Ismeretlen településről származik	44 ⁸⁷	2	46

Kimutatás a tápiószéki civil táborban elhunyt olasz állampolgárságú és olasz származású személyek számáról, 1915–1918.

⁸³ A fősolgabírói hivatalban keletkezett kimutatásban két személy születési helyét nem lehetett beazonosítani.

⁸⁴ Ha a „biztosan” fiumeiként azonosított nevekhez hozzáadjuk a nem azonosítható lakhellyel és születési hellyel anyakönyvezett olaszokat, akkor 127 főt kapunk.

⁸⁵ Kelt Gyömrőn, 1917. július 31-én.

⁸⁶ A listán összesen 31 fiumei illetőségű személy neve található, ebből a táblázatban feltüntetett hét személy nem szerepel a község polgári halotti anyakönyvi másodpéldányában.

⁸⁷ Ebben az esetben nem kizárt, hogy további fiumei polgárok lehetnek az elhunytak között, ám az anyakönyvi bejegyzések hiányossága miatt ennek megállapítása lehetetlen volt. Különösen igaz ez a gyermekek esetében, akik szüleik révén lehettek fiumei származásúak.

7. Összegzés

Tanulmányomban elsősorban a tápiósülyi internálótáborban őrzött olasz származású személyek fogva tartási körülményeit, illetve a táborban elhunyt olaszok számával kapcsolatos problémát kívántam bemutatni. A tápiósülyi internálótábor első világháború alatti működése során több ezer ember tartózkodott hosszabb vagy rövidebb ideig a tábor területén. A tábort eredetileg az olasz civil internáltak számára jelölték ki, de 1916-tól kezdve az ide szállított románok számban felülmúlták őket.

Feltehetően nem csak Tápiósüly és Kiskunhalas voltak azok a települések, ahol a Magyar Királyság területén őriztek olyan olasz civileket, akiket a hatóság a közbiztonságra és a hadviselés érdekeire hivatkozva helyezett rendőri felügyelet alá vagy utalt zárt internálótáborba.

*A tápiósülyi internálótáborban elhunyt fiumei polgárok emlékére készült emlékmű a sülysápi temetőben.
(A szerző felvétele.)*

A Kiskunhalasra deportált olaszok valószínűleg a könnyebb mozgást, szabadabb életet jelentő rendőrhatalósági felügyelet alatt éltek. Talán ez is lehetett az oka annak, hogy közülük senki nem halt meg a fogva tartás során, hiszen itt az életkörülmények jóval kedvezőbbek voltak, mint egy zsúfolt internálótáborban.

A tápiószülyi táborban elhunyt olasz származású személyekkel kapcsolatos számokat illetően az eddig feltárt magyarországi források fényében revízió alá kell venni. Ezek alapján feltételezhető, hogy a korábbinál jóval kevesebb fiumei polgár lelte halálát 1915 és 1918 között, és valamivel magasabb az olasz áldozatok száma is, mint a témával foglalkozók körében ismert szám. Fontos hangsúlyozni, hogy a tanulmányban közölt kutatási eredmények magyarországi levéltári forrásokon, azon belül is a tábor lokációjának megfelelően Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyei dokumentumokon alapulnak.

Ebből kifolyólag nem kizárt, hogy létezik olyan olasz levéltári forrás, amely az általam elvégzett vizsgálat alapján táborban elhalt fiumei polgárok számát megcáfolhatja. Ugyanakkor az a tény, hogy az első világháború alatt Magyarországon létrehozott civil internálótáborok rendszerének és az azzal összefüggő dokumentáció teljes feltárása még várat magára, feltételezi, hogy ez a szám – legalábbis az olasz állampolgárok vonatkozásában – inkább nőni fog. A kutatás messze nincs lezárva, így látókörbe kerülhet olyan kimutatás vagy lista, amely ezt a számot megerősíti, avagy cáfolja.

8. Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Hadtörténelmi Levéltár (HL)

HL, Hadtörténelmi Térképtár (HT). VII.244. Katonai objektumok építésére vonatkozó iratok, 1870–1949. 253. ő. e.

HL, Hadtörténelmi Térképtár, 5063/1-b.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

MNL OL, Belügyminisztériumi iratok. K-148. A. Elnöki iratok (1867–1944). 1. Iratok. Internálási ügyek. 539. csomó.

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (MNL PML)

MNL PML, IV. 401-a. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának iratai 1876–1949.. Bizalmas iratok. 1882–1949.

MNL PML, IV. 429-a. Gyömrői járás főszolgabírójának iratai. 1913–1944 /–1950/. Általános iratok 1913–1925.

MNL PML, XXXIII. 1. Anyakönyvi másodpéldányok levéltári gyűjteménye. Halotti anyakönyvi másodpéldány, Tápiósüly.

Váci Püspöki és Káptalani Levéltár C. Plébániai Levéltár (VPKL)

VPKL, C. Plébániai Levéltár. Tápiósüly, historia domus 1910–1917.

Internetes források

Fiume: una città di frontiera. [Fiume: a határmenti város]. Società Studi Fiumani. <http://www.fiume-rijeka.it> [hozzáférés ideje: 2019. július 5.]

Sajtóanyag

Belügyi Közlöny, 1915–1918
Neue Freie Presse, 1915

Szakirodalom

Ballarini, 1985

Amleto Ballarini: *Fiume*. Rivista di studi fiumani. Semestrale, Padova, anno V, ottobre 1985, 9–10. In: www.accademianuovaitalia.it

Bán, 1989

Bán Péter (szerk.): *Magyar történelmi fogalomtár*. I. kötet. A–K. Budapest, Gondolat Kiadó, 1989.

Csorba, 2008.

Csorba László: *Garibaldi Élete és kora*. Budapest, Kossuth Kiadó, 2008.

Decleva, 2014

Rodolfo Decleva: *Piccola storia di Fiume 1847–1947*. Sussisa, K. n., 2014.

Fried, 2001

Fried Ilona: *Emlékek városa, Fiume*. Budapest, Ponte Alapítvány, 2001.

Gigante, 1928

Silvino Gigante: *Storia del comune di Fiume*. Firenze, Bemporad, 1928.

grandeguerre.icrc.org, 2014

Rapports de MM. G. Ador, Dr. F.Ferrière et Dr. de Schulthess-Schindler sur leurs visites á quelques camps de prisonniers en Autriche-Hongrie. Quatrième Sèrie. Novembre 1915. <https://grandeguerre.icrc.org/en/Camps/Tapio-Suly-km-east-of-Budapest-/301/fr/> [hozzáférés ideje: 2019. július 3.]

Katus–Kucza, 2013

Katus Norbert – Kucza Péter: *Abogyan nagyszüleink látták. Képek Tápiószüly és Tápiósáp múltjából*. Sülysáp, Sülysáp Nagyközség Önkormányzata, 2013.

Lamendola, 2015

Francesco Lamendola: I morti dimenticati sono un perenne rimorso per la coscienza morale dell'intera umanità. <http://www.accademianuovaitalia.it/index.php/storia-e-identita/storia-dei-genocidi/1323-i-morti-dimenticati> [hozzáférés ideje: 2019. július 5.]

Ordasi, 2018

Ordasi Ágnes: *Modellváltások a fiumei kormányzás feladat-és hatásköreinek meghatározásában – Centralizációs stratégiák Fiumében*. Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Megyei Levéltára. 2018.
<http://mnl.gov.hu/mnl/sml/fiumei-es-magyar-horvat-tengerparti-kiralyi-kormanyzo-iratainak-repertoriuma> [hozzáférés ideje: 2019. június 26.]

Sotirović, 2018

Vladislav B. Sotirović: „Italia Irredenta” territories and London Treaty (April 26th, 1915). <http://global-politics.eu/italia-irredenta-territories-london-treaty-april-26th-1915/> [hozzáférés ideje: 2019. július 3.]

Stelli, 2015

Giovanni Stelli: Volontari e internati fiumani nella Grande Guerra: autonomisti e Giovine Fiume. Atti e memorie della società dalmata di storia patria. n. 4, 3ª serie (vol. XXXVII). Roma, 2015.

Stelli, 2015a

Giovanni Stelli: L'irredentismo a Fiume. In: L'irredentismo armato. Gli irredentismi europei davanti alla guerra. A cura di Fabio Todero Atti del convegno di studi Gorizia, 25 maggio, Trieste, 26–27 maggio 2014. Istituto per la storia di movimenti di liberazione nel Friuli Venezia Giulia. Vol. I. Quaderni 33. Trieste, 2015.

Szikinger, 2012

Szikinger István: Rendvédelem a dualizmus korában.

http://epa.oszk.hu/02100/02176/00012/pdf/EPA02176_rendvedelem_torteneti_fuzetek_2012_26_141-157.pdf [hozzáférés ideje: 2019. július 3.]

Szűj, 2000

Szűj Jolán (szerk.): *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs.* Petit Real. Budapest, 2000.

Stibbe, 2018

Matthew Stibbe: Italian irredentism. https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/italian_irredentism [hozzáférés ideje: 2019. július 1.]

Végső, 2015

Végső István: Olasz áldozatok Halason?

https://nagyhaboru.blog.hu/2015/11/11/olasz_aldozatok_halason [hozzáférés ideje: 2019. július 26.]